

Forma mentis înseamnă starea minții. A cărei minți? A individului? Nu aceea a unui singur individ, ci a unui număr suficient de mare de indivizi pentru a putea vorbi de o stare colectivă. Există așa ceva? Peste tot unde vedem că lumea se comportă la fel: un milion de tineri poartă simultan aceiași blugi, eventual rupți, lumea se supune modei, există mode intelectuale și filosofii la modă. *Forma minții* e deci un indicator bun pentru a explica de ce anumite cărți de filosofie au schimbat societatea și continuă să o influențeze cu fiecare nouă generație de cititori.

Sfântul Augustin

Despre Facerea lumii și despre Timp

Introducere de Papa Pius al XI-lea

Postfață de Nicolae Iorga

Traducere și îngrijire de ediție de Lucian Pricop

ediția a III-a

EDITURA CARTEX

Concepția grafică a colecției: Sînziana Barangă

Lector: Ilie Barangă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SFÂNTUL AUGUSTIN

Despre Facerea lumii și despre Timp / Sfântul Augustin;
introd. de Papa Pius al XI-lea ; trad. de Lucian Pricop ; postf. de
Nicolae Iorga. Ed. a 3-a - București : Cartex, 2022

ISBN 978-606-9604-65-6

I. Pius al XI-lea (pref.)

II. Iorga, Nicolae (postf.)

III. Pricop, Lucian (trad.)

821.124-97=135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184; București

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	7
<i>Ad salutem humani</i> , Papa Pius al XI-lea	9
<i>Despre Facerea lumii și despre Timp,</i> <i>Sfântul Augustin</i>	31
<i>Sfântul Augustin</i> , Nicolae Iorga	95

traducere din limba latină, introducere, note și comentarii, tabel cronologic și indice de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2018.

Pentru verificarea conformității cu textul latin, am folosit: Saint Augustin, *Les Confessions*, vol. I-II, texte de M. Skutella, introduction et notes par A. Solignac, traduction de E. Trehorel et G. Bouisson, Paris, 1962; ed. a 2-a, Roma, 1965 și de textul în limba latină din ediția bilingvă aparținând lui Eugen Munteanu (Humanitas, 2018).

Pentru redactarea titlurilor celor treizeci și unu de capitole din volumul nostru, am fost inspirați de formulările alese de Arnould d'Andilly și Odette Barenne în Saint Augustin, *La Création du monde et Le Temps suivi de La Ciel et la Terre*, traduction du latin par Arnould d'Andilly, établie par Odette Barenne, Éditions Gallimard, Paris, 1993.

Papa Pius al XI-lea, *Ad salutem humani*

Într-o enciclică intitulată *Ad salutem humani* (din 20 aprilie 1930), prilejuită de comemorarea a 1500 de ani de la moartea Sfântului Augustin, Papa Pius al XI-lea vorbea despre actualitatea modelului creștin augustinian. Am tradus această enciclică având acces la textul publicat de Sfântul Scaun pe pagina oficială: http://www.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19300420_ad_salutem-humani.pdf

Nicolae Iorga, *Sfântul Augustin*

Pentru a oferi o lectură integrativ-românească savantă a personalității Sfântului Augustin, am optat pentru reluarea capitolului omonim din volumul *Cărți reprezentative în viața omenirii*, publicat inițial de Nicolae Iorga în 1916, la Editura Casa Școalelor, București și retipărit fără modificări în 1991, la Editura Enciclopedică, București, pp. 16-27.

Lucian Pricop

ENCICLICA

AD SALUTEM HUMANI

**a Sfântului Papa Pius al XI-lea
cu prilejul
celui de-al cincisprezecelea centenar
de la moartea Sfântului Augustin**

Venerabililor Frați, Patriarhi, Primați, Arhiepiscopi,
Episcopi și celorlalți ordinari locali având pace și
împărtășire cu Scaunul Apostolic.

Venerabili frați,

Salutare și Binecuvântare Apostolică.

Isus Hristos a ajutat până în zilele noastre și va ajuta întotdeauna Biserica pe care, în pronia sa cerească, a clădit-o spre mântuirea neamului omenesc: chiar dacă acest ajutor nu era cerut de natura și nevoile acestei societăți, chiar dacă ea nu s-ar fi răzimat pe promisiunea Fondatorului ei divin pe care o citim în Evanghelie, anelele ei ar fi arătat-o. Nici când slăbiciunea greșelii nu a putut murdări Biserica, nici când defectele fiilor ei, oricât de numeroși să fi fost acești dezbinați, n-au putut să o zdruncine, nici când persecuțiile nelegiuitorilor, oricât de grave ar fi fost, nu au împiedicat-o să-și regăsească vigoarea unei tinereți noi și forțe mereu reîmprospătate.

După ce a apărut contemporanilor săi ca o lumină pusă în sfeșnic cu menirea de a arăta căile mântuirii ca distrugătorul tuturor ereziilor, ca o călăuză către mântuirea veșnică,

Augustin a continuat, în cursul secolelor, să învețe și să mângâie pe credincioși. Chiar în vremea noastră, contribuie foarte mult pentru a face să strălucească în sufletele oamenilor adevărurile credinței și pentru a întreține flacăra carității divine.

Este un lucru cunoscut că toate scrierile lui Augustin, prin frumusețea desăvârșită și prin farmecul lor, atrag un mare număr de suflete care sunt separate de noi și lenevesc cu totul străine de credință. Poate că nimeni altul în secolele precedente nu l-a întrecut în măreție și frumusețe...

Sf. Grigorie, exprimând prin el însuși o opinie modestă și onorabilă despre Augustin, scria prefectului din Africa, Inocențiu I¹: „Dacă doriți să vă hrăniți dintr-un aliment delicios, citiți operele fericitului vostru compatriot Augustin și înaintea acestei flori de grâu, nu căutați mai mult slabul nostru glas”.²

Leon al XIII-lea, după ce menționase numele acelora care precedaseră epoca lui Augustin, slăvea serviciile aduse de el filosofiei creștine: „Sfântul Augustin ne pare cel mai mare doctor, el care, mulțumită puternicului său spirit, mulțumită cunoștinței sale adânci a științelor sfinte și profane, luptă energic contra tuturor ereziilor din timpul său, cu o credință suverană și cu o doctrină egală.”

Nu există punct al filosofiei pe care să nu-l fi atins; sau, mai precis, ce chestiune n-a examinat-o atât temeinic, fie ca el să fi expus credincioșilor misterele cele mai ascunse ale credinței sau să le fi apărat împotriva atacurilor dușmanilor; fie ca el să fi răzbunat temeliile și valoarea științei omenesti, distrugând teoriile academicienilor și ale maniheilor,

¹ Innocentius Aurelio et Augustino episcopis: *epistola* 184 inter augustinianas.

² *Registrum epistolarum*, libro X, Epistola 37, ad Innocentium Africae praefectum.

fie ca el să fi căutat natura, originea și cauzele relelor care întristează omenirea.

„Cât de minunat este Domnul întru sfinții săi!”³

În cartea *Confesiunilor* sale, Augustin spune și proclamă cu o voce entuziastă îndurarea divină față de dânsul, cu accente care par a se ridica din adâncurile sufletului recunoscător și iubitor. Prin inspirația Providenței, pioasa Monica trezește în inima copilului o așa dragoste către Hristos, încât Augustin a putut zice la un moment dat: „Într-adevăr, Doamne, în îndurarea Ta, acest nume, numele Mântuitorului meu, Fiul Tău, inima mea gingașă îl supsesse împreună cu laptele de mamă și-l păstra adânc; și tot ceea ce nu îngăduia acest nume, fie aceasta literatură bună, elegantă și adevărată, nu mă încânta cu totul”.⁴

Când tânăr fiind, era departe de mama sa și asculta profesori păgâni, Cel-prea-Înalt a permis ca el să piardă zelul de mai înainte și să cadă în tristul sclavaj al pasiunilor trupesti și să rățăcească în cursele maniheilor urmărind această sectă timp de vreo nouă ani. Viitorul Doctor al Grației⁵ va învăța așa din experiența sa și va spune posterității care este slăbiciunea, care este nestatornicia unui suflet chiar foarte nobil, dacă ajutorul unei educații creștine și sânguința spre rugăciune nu-l întăresc în drumul virtuții, mai ales în epoca tinereții, când spiritul se lasă mai ușor sedus și moleșit de erori și când sufletul experimentează cele dintâi tulburări ale simțurilor.

Dumnezeu a permis această cădere, pentru ca Sfântul nostru să fi cunoscut adânca nefericire a aceluia care caută a se îndestula și a se sătura de creaturi, cum, mai târziu, a

³ *Psalm LXVII*, v. 36.

⁴ *Confessiones*, libro III, c. 4, n. 8.

⁵ Hadrianus I, *Epistola* 83, episcopis per universam Spaniam commorantibus; cf. Epistola ad Carolum regem de imaginibus, passim.

mărturisit în public înaintea Domnului: „Căci tu erai întotdeauna prezent pedepsind cu îndurare și amestecând regrete amare și greață acestor voluptăți oprite de lege; așa eu voi căuta a mă înveseli fără tristețe și nu voi găsi niciun bine decât pe tine Doamne”.⁶

În acest timp, Augustin, deși nu a scăpat încă de grijile și farmecul vidului, totuși avea, cel puțin, deplina convingere că Providența divină nu-i dăduse alt mijloc de scăpare decât pe Hristos Mântuitorul Nostru și Sfintele Scripturi ale căror adevăruri numai autoritatea Bisericii Catolice o garanta.⁷

De la bun început, Augustin a căutat cu putere să dea tuturor o noțiune clară și o adevărată convingere asupra scopului din urmă al omului și asupra unicului mijloc pentru el de a ajunge la adevărata fericire. Cine deci, între-băm noi, oricât de ușuratic și oricât de frivol să fie acela, cine oare ar putea asculta fără emoție pe acest om (atât de îndelung timp dedat plăcerilor și dăruit cu așa remarcabile însușiri pentru a cuceri toate avantajele acestei lumi) făcând lui Dumnezeu această mărturisire: „Pentru Tine ne-ai făcut, Doamne, și neliniștită e inima noastră, până nu se va odihni întru Tine.”⁸ Aceste cuvinte conțin tot rezumatul înțelepciunii și ele exprimă de asemenea în chip fericit dragostea lui Dumnezeu, însemnata demnitate a omului și starea mizerabilă a acelor care trăiesc departe de Creatorul lor.

În vremea noastră mai ales, în care minunile creațiunii apar într-o lumină totdeauna mai vie, în care omul, prin geniul său, supune domniei sale puterea și forța lor extraordinară, pentru a le face să servească comodităților sale,

⁶ *Confessiones*, libro II, c. 2, n. 4.

⁷ *Ibidem*, libro VII, c. 7, n. 11.

⁸ *Ibidem*, libro I, c. 1, n. 1.

luxului său, și plăcerilor sale; în epoca noastră, repetăm, când operele și invențiile pe care le creează inteligența sau munca strașnică a muritorilor se înmulțesc în fiecare zi și se răspândesc cu o iuțeală nemaipomenită în întreg universul, sufletele dându-se pe de-a-ntregul creațiilor, cad într-o uitare completă a Creatorului: ele urmăresc bunurile trecătoare, fără a se îngriji de bunurile veșnice și schimbă într-un rău privat și public (ca o ocazie de pierdere a lor proprie) darurile pe care le primiseră de la Bunătatea divină, pentru a întinde împărăția lui Hristos și a favoriza mântuirea lor personală. Să nu ne lăsăm deci târâți de modul de a trăi individual și social care este total îndreptat către bunurile trupești și plăcerile simțurilor!

După ce, prin insuflare a inspirat pe scriitorii sfinți, Dumnezeu a încredințat Biblia în paza și în interpretarea autentică a bisericii întemeiată pe unicul său Fiu, în vreme ce această origine divină a bisericii a fost de la început manifestată și dovedită prin minunile pe care le-a făcut Hristos, fondatorul ei. „Bolnavii sunt vindecați, leproșii sunt curățați, schiopilor li s-a redat mersul regulat, orbilor vedere, surzilor auzul. Oamenii acestei epoci văzură apa schimbată în vin, cinci mii de persoane saturate cu cinci pâini, valurile mării călcate în picioare și morți înviați: astfel, câteva minuni vindecau corpul printr-o vădită binefacere, altele spiritul printr-o favoare mai puțin aparentă și toate dovedeau oamenilor sigiliul puterii divine. În felul acesta, autoritatea divină mișca pe atunci sufletul șovăitor al oamenilor”.⁹

Repetarea deasă a minunilor de atunci s-a micșorat puțin; însă, din ce motiv, întrebăm noi? Nu din acela că mărturia divină se manifesta întotdeauna cu mai multă strălucire prin minunata extensiune a credinței și prin

⁹ *De civitate Dei*, libro XIX, c. 13, n. 2.

reînnoirea umanității formate după învățământul moralei creștine?

Providența divină a făcut aceasta prin oracolele profeților, prin bunătatea și doctrina lui Hristos, prin predicarea itinerantă a apostolilor, prin batjocurile, răstignirile, sângele și moartea martirilor; prin viața admirabilă a sfinților, și toate acestea prin minunile care meritau, după posibilitățile timpului, asemenea acțiuni și asemenea virtuți. De vreme ce noi vedem că Dumnezeu recunoaște un așa mare ajutor și oamenii trag în același timp plăceri și folos din el, vom șovăi noi să ne ascundem în sânul acestei biserici care după mărturia neamului omenesc a primit suprema autoritate a Scaunului Apostolic prin seria episcopilor săi, pe când ereticii latră zadarnic împrejurul ei și sunt condamnați și prin judecata poporului creștin și prin puterea Conciliilor, și chiar prin măreția minunilor?... Biserica lui Hristos desigur că a fost împovărată prin nefericiri, iar prin tulburările societăților a fost sfâșiată prin erezii și schisme, a fost măhnită prin părăsirea și prin nevrednicia fiilor ei; totuși, foarte puternic convinsă datorită Fondatorului ei, atunci când instituțiile omenești erau măturate unele după altele, Biserica n-a rămas numai în întregimea ei, ci, în fiecare epocă, ea s-a împodobit cu mărețe exemple de pietate și de sfințenie; ea a înviorat și a mărit flăcările carității într-o mulțime de credincioși mulțumită lucrărilor făcute de misionarii și de martirii săi; a câștigat popoare noi, la care gloria vestită a curăției, a demnității preoțești și a episcopatului înflorește cu îmbelșugare; în sfârșit, a pătruns atât de adânc în spiritul de caritate și de dreptate al tuturor popoarelor încât chiar oamenii care o privesc cu indiferență sau care o combat nu se pot opri de a nu-i împrumuta modul său de a vorbi și de a lucra.

De aceea Augustin, vorbind donatiștilor care încercau să restrângă și să închidă adevărata biserică a lui Hristos

într-un colț al Africii, le-a obiectat și le-a opus universalitatea sau catolicitatea bisericii, care îmbrățișează pe toți oamenii care au nevoie de ajutorul grației divine; el termina cu mare dreptate argumentația sa prin aceste cuvinte solemne: „Fără șovăială lumea își poartă judecata sa”¹⁰, cuvinte a căror citire a lovit așa de repede spiritul unui nobil și vestit personaj încât n-a șovăit mult timp de a intra în unicul staul al lui Hristos.¹¹

Augustin mărturisea, de altminteri, că unitatea bisericii universale și absența oricărei greșeli în învățătura ei nu provin numai de la Șeful ei invizibil, Iisus Hristos, care din înălțimea cerului „guvernează corpul său”¹² și vorbește prin biserica învățătoare, ci încă de la Șeful ei vizibil de pe pământ, Pontificele roman care, printr-un drept legitim de succesiune, ocupă catedra Sfântului Petru; această serie de succesori ai lui Petru este „însăși piatra pe care n-o răstoarnă niciodată trufașele puteri ale infernului”¹³. Și e foarte legitim că ea ne menține în sânul bisericii – această serie de preoți – începând de la episcopatul Sfântului Petru, căruia Domnul i-a încredințat după Învierea sa grija de a paște oile, până la actualul episcopat.¹⁴ Când s-a ivit erezia pelagiană și când sectatorii ei încercaseră prin șiretenie și prin viclenie să tulbure spiritul și inima credincioșilor, Părinții Conciliului din Milevum care s-au adunat ca și întreite Concilii, sub inspirația și oarecum sub conducerea lui Augustin, nu au propus ei ca discuțiile lor și hotărârile luate pentru a le rezolva să obțină aprobarea lui Inocențiu I?

¹⁰ *Contra Epistola Parmeniani*, lib. III, n. 24.

¹¹ (E vorba de fostul anglican Newman). H. Newman, *Apology*, Edit. London, 1890, pp. 116-117.

¹² *Enarrationes in Psalmos* 56, n. 1.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Psalmus contra partem Donati*.